

Byť Židom v neskorostredovekej Skalici. Svedectvo jedného výnimočného archívneho prameňa

Radoslav Ragač

Abstrakt: Príspevok sa venuje novo nájdenému unikátnemu stredovekému historickému prameňu k dejinám skalickej a tiež trnavskej židovskej komunity na konci 15. storočia. Listina mesta Trnavy z roku 1499 je veľmi dôležitým svedectvom o každodennom živote židovských komunít v neskorostredovekom Uhorskom kráľovstve.

Kľúčové slová: Skalica – Židia – Trnava – stredovek – archív – listina.

Being a Jew in late medieval Skalica.

The testimony of one exceptional archival source

Abstract: Paper is related to the newly discovered unique medieval historical source to the history of the Jewish communities of Skalica and Trnava in the end of the 15th century. Letter of Trnava city from the year 1499 is very important testimony of everyday jewish life in the late medieval Kingdom of Hungary.

Key words: Skalica – Jews – Trnava – Middle Ages – archives – letter.

1. POČIATKY SKALICKEJ ŽIDOVSKÉJ KOMUNITY

Prví Židia sa v Skalici usadili už v priebehu stredovekého obdobia. Jedným z hlavných dôvodov bola nepochybne veľmi výhodná poloha pohraničného mesta ležiaceho na významnej medzinárodnej obchodnej komunikácii – Českej ceste. Táto výhodná poloha bola po stáročia pevným základom ekonomickej prosperity mesta a jeho obyvateľov. Dejinám starobylej skalickej židovskej komunity sa postupne od prvej polovice 20. storočia venovali viacerí, najmä však domáci skalickí autori [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Podľa odbornej literatúry prvé známe stopy existencie židovskej komunity v Skalici siahajú už do obdobia druhej polovice 14. storočia. Židia v nej teda žili už v období, keď bola v roku 1372 uhorským kráľom Ľudovítom I. povýšená na slobodné kráľovské mesto. Stredoveká skalická židovská komunita tak patrí medzi najstaršie známe v rámci celého územia Slovenska. Prvým známym historickým dokladom o jej existencii je v súčasnosti už nezvestný náhrobný kameň rabína Zacharju, syna Jedidijovho, pochádzajúci z roku 1388. Je veľká škoda, že tento unikátny svedok skalických stredovekých dejín pred niekoľkými desaťročiami zrejme nenávratne zmizol a poznáme ho už len zo vzácne zachovaných historických čiernobielych fotografií [4]. Ďalšie ojedinelé neskorostredoveké písomné zmienky o skalickej židovskej komunite pochádzajú už z obdobia 15. storočia a z prvých desaťročí 16. storočia. Až do konca ranonovovekého obdobia však ide len o veľmi útržkovité informácie, na základe ktorých sa, žiaľ, staršie dejiny tunajšej židovskej komunity nedajú komplexnejšie opísať.

Z pohľadu skúmanej témy je pre nás zo spomínaných nepočetných publikovaných písomných prameňov najdôležitejšia patentná listina uhorského panovníka Ladislava V., pochádzajúca z roku 1457. Táto stredoveká listina sa dodnes zachovala v origináli v skalickom mestskom archíve. Panovník uvedeným mandátom adresovaným predstaviteľom mesta explicitne nariadil, aby sa skalická židovská komunita podieľala na strážení mestského opevnenia rovnakou mierou ako ostatní tamojší mešťania a aby jej členovia poslúchali skalického richtára a mestskú radu. Obsah uvedenej panovníckej listiny zároveň jasne napovedá, že vo vzťahoch mesta Skalice a tamojšej židovskej komunity boli v období polovice 15. storočia značné trecie plochy hneď vo viacerých rovinách. Z pohľadu skalickej mestskej samosprávy bolo nepochybne najdôležitej-

šie právne ustálenie a panovnícke potvrdenie jej súdnych a ekonomických právomocí vo vzťahu ku komunite. To, že uvedené problémy so svojou židovskou komunitou bolo mesto Skalica nútené riešiť až na úrovni panovníckeho dvora, zároveň podčiarkuje jej doposiaľ stále plne neodhalený ekonomický a spoločenský význam v živote neskorostredovekého mesta [2].

2. HABENT SUA FATA LITTERAE. TRNAVSKÁ LISTINA Z ROKU 1499, ZAČIATOK DLHÉHO PRÍBEHU

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že základným problémom, s ktorým sa musia vyrovnávať záujemcovia o výskum stredovekých dejín skalickej židovskej komunity, je značný nedostatok písomných a iných historických prameňov. Každý novo odhalený archívny dokument z tohto obdobia je preto veľmi vítaný. Trnavská listina z roku 1499, ktorá je základným stavebným kameňom tohto príspevku, bola doposiaľ verejnosti úplne neznáma. Primárnym dôvodom je to, že ju spracovateľ archívneho fondu *Magistrát mesta Trnavy* z neznámych príčin nezaradil medzi stredoveké listiny mesta kam prirodzene patrí,¹ ale jeho zrejším omylom sa dostala do nespracovaných dodatkov novovekej korešpondencie mesta Trnavy zo 16. storočia, kde by ju žiadny bádateľ venujúci sa stredovekým dejinám Skalice celkom prirodzene neočakával a ani nehľadal.² Skúmanú stredovekú listinu vydali richtár a mestská rada Trnavy v najbližší pondelok po nedeli *Reminiscere*, t. j. dňa 25. februára 1499 v Trnave. Ide o rozsiahlu latinskú správu richtára a rady Trnavy napísanú veľmi úhľadnou gotickou kurzívou o výsledkoch vyšetrovania trnavského mestského súdu, adresovanú priamo uhorskému panovníkovi Vladislavovi Jagellonskému. Papierová listina je na domáce stredoveké pomery pomerne rozsiahlym niekoľkostranovým textovým dokumentom prinášajúcim pomerne veľké množstvo doposiaľ neznámych detailov o dobovej súdnej praxi. V trnavskom mestskom archíve sa uvedená listina zachovala v neoverenom dobovom odpise vyhotovenom v knižnej

1 Štátny archív v Trnave, fond Magistrát mesta Trnavy, Listiny.

2 Oddelenie Missiles uvedeného archívneho fondu Magistrát mesta Trnavy; podľa viacerých historických indorzátoch bola skúmaná listina z roku 1499 súčasťou uvedeného archívneho súboru dokázateľne už v priebehu 18.-19. storočia.

forme,³ ktorého autorom bol rovnako ako v prípade nezvestného originálu trnavský mestský notár a zároveň člen mestskej rady Jeremiáš [1].

Na počiatku komplikovaného súdneho sporu stál na prvý pohľad pomerne banálny prípad sporu skalického Žida Freymana a rovnako skalického mešťana Juraja Institora o vrátenie finančnej pôžičky. Židovský veriteľ sa z dôvodu nesplatenia súdne domáhal vrátenia ním už pred niekoľkými rokmi Jurajovi poskytnutej pôžičky na kúpu domu a vyššie menovaný skalický mešťan sa zase zo všetkých síl tomu rôznymi cestami snažil vyhnúť. Mesto Trnava sa do súdneho sporu zapojilo ako druhostupňový odvolací súdny orgán, nakoľko v oblasti mestského práva bolo od samého počiatku materským mestom Skalice [1, 7].

3. HLAVNÍ AKTÉRI SKALICKÉHO SÚDNEHO PRÍPADU

Hlavnými aktérmi skalického súdneho vyšetrovania boli spomínaní Žid Freyman a Juraj Institor, stojaci na mestskom súde proti sebe ako žalobca a obžalovaný. Poďme si teraz týchto dvoch spomínaných aktérov prípadu predstaviť trochu bližšie. Žid Freyman bol doposiaľ úplne neznámy. Už jeho samotné nemecké priezvisko, v slovenskom preklade *slobodný človek (muž)*, však explicitne poukazuje na jeho privilegovaný právny status - bližšie neznáme *slobodné* postavenie. Tento jeho sociálny status potvrdzuje aj jeho známy itinerár - pôsobenie v Skalici, česko-uhorskom pohraničí a aj priamo v Strážnici a možný vzťah s Brnom a najmä s Trnavou zaznamenaný v skúmanej listine z roku 1499. Finančnou pôžičkou poskytnutou na kúpu meštianskeho domu od obyvateľa Skalice menom Brezina (Brazina) sa jeho osudy najneskôr v roku 1489 priamo prepojili so Skalicom. Je však veľmi pravdepodobné, že Žid Freyman v meste pôsobil už aj viacero rokov predtým a aj preto sa prípad pojednával pred skalickým mestským súdom. Ani o druhej strane sporu, ním žalovanom skalickom mešťanovi Jurajovi Institorovi, sme zatiaľ nemali k dispozícii publikované bližšie historické informácie. Latinské zamestnanecké priezvisko, v slovenskom preklade obchodník (kupec), však aspoň upozorňuje na jeho hlavný spôsob obživy. Zároveň podľa skúmanej listiny z roku 1499 Juraj Institor okrem svojich obchodných aktivít pracoval aj pre významný moravský magnátsky rod

³ Štátny archív v Trnave, fond Magistrát mesta Trnavy, Missiles, Listy Trnavy (1528-1545), škat. 1 b (nespracované dodatky).

Žerotínskych. Konkrétne ním vykonávanú prácu nepoznáme, mala však zrejme vzťah k ich rodovému sídlu v Strážnici. Vieme tiež, že Juraj Institor sa pohyboval a nepochybne aj obchodoval tiež na moravskej strane hranice, napríklad v Uherskom Brode. Ďalšími zainteresovanými stranami v súdnom spore boli mestá Skalica a Trnava.

Pred spomínaný skalický mestský súd predstúpili v prvom stupni osobne žalobca a žalovaný. Listina z roku 1499 zaznamenáva najmä poslednú etapu a osobitne koniec súdneho sporu. Reálnym výsledkom prvostupňového súdneho konania bolo podľa skúmanej listiny napokon vydanie piatich uhorských zlatých z Jurajovej hotovosti na nákup domu deponovanej u mesta (richtára) žalobcovi Židovi Freymanovi.⁴ Stalo sa tak dokonca bez Jurajovho vedomia, čo vyvolalo jeho ostrý protest. Po nespokojnosti Juraja Institora s rozhodnutím skalického mestského súdu a jeho odvolaní sa ďalšie druhostupňové súdne konanie dostalo do rúk mesta Trnavy. Trnava bola do prípadu zainteresovaná ako spomínané odvolacie (materské) mesto Skalice v oblasti mestského práva [1]. V tomto prípade je zaujímavým a zriedkavo zdokumentovaným momentom v dobovom skalickom prostredí, že jednou zo stránok súdneho konania bol židovský obyvateľ mesta. V zmysle vyššie uvedeného kráľovského mandátu z roku 1457 túto právomoc mesto malo a listina je dokladom, že toto právo Skaličania aj aktívne využívali. Obe strany počas trvania ich sporu predkladali mestskému súdu rôzne písomné dokumenty a v ich mene vystupovali početní svedkovia potvrdzujúci ich verziu vyšetrovaného prípadu. Cieľom nášho príspevku nie je sa do detailov venovať pomerne banálnemu súdnemu prípadu, ale najmä predstaviť vo svetle informácií zo skúmanej listiny z roku 1499 nové historické poznatky týkajúce sa stredovekých dejín stredovekej skalickej a trnavskej židovskej komunity.

4. ZÁKLADNÁ ČASOVÁ OS VYŠETROVANIA PRÍPADU

Uhorská feudálna justícia nebola rovnako ako ani dnešné slovenské súdnictvo preslávená svojou veľkou rýchlosťou. Mnohé často banálne prípady sa na súdoch pomaly „ťahali“ po dlhé roky, v niektorých prípadoch dokonca aj celé desaťročia. Skúmaná trnavská listina síce pochádza

4 „...*Et ipsi Cives pecunias ipsius Georgii pro domo Repositas abstulissent et Judeo florenos quinque sine voluntatem suam dedissent...*“.

z februára 1499, ale spor Žida Freymana so skalickým mešťanom Jurajom Institorom mal svoje pomerne hlboké korene siahajúce o celé jedno desaťročie ďalej do minulosti.

Najstarším datovaným inzerovaným dokumentom v nej je totiž staršia svedecká listina týkajúca sa splátkového kalendára spomínanej pôžičky na skalický dom, vydaná v prítomnosti trnavského židovského richtára Jančíka (*Janczik*) v priebehu roku 1489. Podľa nej mal Juraj Institor vyplatiť celkovú sumu vo výške 13 zlatých Židovi Freymanovi do budúceho sviatku Sv. Jána Krstiteľa, a ak by mu v sľúbenom termíne nevyplatil spomínanú plnú dlžnú sumu, tak jej zvyšnú časť bol povinný doplatiť do termínu dvoch-troch týždňov po uvedenom sviatku. Inzerovaná svedecká listina z roku 1489 bola podľa textu listiny síce spečatená jej vydavateľom – trnavským židovským richtárom, ale reálne ju spísal trnavský mestský notár Jeremiáš, čo sa neskôr z pohľadu jej hodnotovosti v rámci trnavského súdneho konania ukázalo veľmi dôležitý detail. Je to zároveň unikátny doklad aktívnej spolupráce trnavských mestských a židovských inštitúcií a diplomatickej aktivity židovského richtára. Situácia s nesplácaním pôžičky na dom nakoniec vygradovala dokonca pokusom o uväznenie a nakoniec aj krátkym dvojhodinovým uväznením Freymana na Morave, zrejme na jatkách v Strážnici. V spomínanom spore hrozili oboch stranám aj pomerne vysoké finančné pokuty, ktoré značne prevyšovali vyššie uvedenú dlžnú sumu za dom. Krátko pred rokom 1499 sa spor dostal pred spomínaný skalický mestský súd. V skúmanej listine z februára 1499 sa opakovane zdôrazňuje, že sa počas súdneho procesu konalo podľa skalického a neskôr podľa trnavského mestského práva, čo je v súlade aj s vyššie spomínaným kráľovským mandátom Ladislava V. z roku 1457. Pred trnavským mestským súdom v odvolacom konaní postupne vypovedali okrem stránok sporu aj početní svedkovia oboch strán a boli postupne predkladané viaceré písomné svedectvá. Juraj Institor sa opakovane snažil mestský súd presvedčiť, že uvedenú finančnú pôžičku na kúpu domu splatil, druhá strana sporu tvrdila pravý opak. V Jurajov prospech svedčili na súde viacerí prostredníctvom svedeckých listín svedkovia zo Skalice a okolia.

Vzhľadom na to, že skalický mestský súd na prvom stupni nakoniec nerozhodol v Jurajov prospech, odvolal sa voči jeho rozsudku a súdny prípad sa dostal do rúk mestského súdu Tnavy. Počas odvolacieho ko-

ovania pre trnavským mestským súdom Juraj Institor predložil ako dôkazy aj dvojicu svedeckých listín. V prvej z nich istý Peter Morava (*Morawa*), s najväčšou pravdepodobnosťou taktiež kupec, svedčil a svojou pečaťou potvrdil, že sa s Jurajom stretol, keď išiel z trhov v Uherskom Brode do Strážnice. Juraj Institor sa snažil do svojho majetkového sporu zainteresovať Jána Žerotínskeho a mal tiež záujem, aby spor riešili richtár a rada Brna. Petra Moravu zrejme o intervenciu v danej veci prosil pri Žerotnovom sídle (dome) v Strážnici, pre ktorého vtedy pracoval. Ján Žerotínsky skutočne neskôr v priebehu odvolacieho súdneho procesu skutočne aj svedčil.

Druhým predloženým písomným dôkazom z Jurajovej strany bola svedecká listina vydaná mestečkom Senica. Pred senickým richtárom a radou pod prísahou svedčili početní poddaní Imricha Czobora, menovite Matej Hergot, Peter Pellifex (slov. *Kožušník*), Ján Nemeškal (*Nemesskal*), Václav Radošovec (*Radoschowecz*) a Benedikt Sartor (slov. *Krajčír*), o tom čo konkrétne v skalickom dome istého Hergota povedal Matúš Kríž (*Krysch*) v danej záležitosti Jurajovi Institorovi a o ďalších detailoch prípadu pôžičky. Z druhej strany bol najdôležitejším svedectvom spomínaná listina židovského richtára z roku 1489, ktorá konkrétne určila v praxi nezrealizovaný spôsob finančného vyrovnania stránok sporu.

5. PRESAHY VYŠETROVANIA ZA HRANICE SKALICE

Na prvý pohľad pomerne banálny prípad riešenia nezaplateného dlhu mal vo viacerých rovinách, geografickej, právnej, či sociálnej, presahy ďaleko za hranice chotára mesta Skalice. Súdne konanie sa odohrávalo v pomerne rozsiahlom geografickom kontexte pohraničných regiónov susediacich kráľovstiev. V odvolacom súdnom procese vystúpili ako svedkovia aj richtári a prísažní z Holíča, Hodonína a Strážnice. Mesto Skalica rovnako do Trnavy ako podklad pre odvolacie konanie zaslalo svedeckú listinu opisujúcu rozhodovanie jej mestského súdu a spomínané Jurajovo odvolanie sa voči rozsudku.

Skúmaná listina pochádzajúca z roku 1499 je veľmi dôležitým historickým prameňom aj vo vzťahu ku stredovekým dejinám trnavskej židovskej komunity. Stručná zmienka o trnavskom židovskom richtárovi

Jančíkovi, datovaná do roku 1489,⁵ v skúmanej listine je totiž zároveň doposiaľ najstarším známym písomným prameňom svedčiacim o existencii tohto starobylého právneho inštitútu v Trnave [1, 7]. Poukazuje aj, že richtárovi právomoci sa zrejme neobmedzovali len na trnavskú židovskú komunitu. Otázkou, či trnavský židovský richtár uvedenú svedeckú listinu pre Žida Freymana vyhotovil z toho dôvodu, že menovaný mal ako fyzická osoba nejaký nám neznámy vzťah aj k Trnave, či bol napríklad jej obyvateľom v predchádzajúcom období, alebo preto, že prišiel z filiálneho mesta právne napojeného na trnavské mestské právo nechávame zatiaľ otvorenú. Zároveň skúmaná listina z roku 1499 zreteľne odкрýva aj richtárov etnický pôvod. Jeho meno totiž zreteľne naznačuje na korene v domácom a takmer s určitosťou konkrétne v slovenskojazyčnom prostredí. Listina z roku 1499 sa zároveň zmieňuje aj o protizidovských nepokojoch v Trnave. Tie sa odohrali v bližšie neurčenom časovom období pred jej vydaním, zrejme niekoľko rokov predtým a boli tak ešte v živej pamäti predstaviteľov mesta. Zmienka v listine zároveň napovedá, že zásah nepokojov do každodenného života mesta musel byť pomerne značný.⁶ Veľmi pravdepodobne ide o vyústenie ekonomických sporov, ktoré v priebehu rokov 1486-1490 opakovane vznikali medzi židovskými obyvateľmi Trnavy a ich dlžníkmi z radov tamojších mešťanov a tiež kvôli rozšírenému nezdananému dovozu vína do mesta židovskými obchodníkmi. Nakoniec musel tieto spory definitívne vyriešiť až uhorský snem a panovník Matej Korvín, ktorý sa mal zastať záujmov trnavskej židovskej komunity. Za túto pomoc mal od komunity kráľ Matej získať drahocenný zlatý pancier známy z historických prameňov, ktorý potom následne daroval tamojšiemu Kostolu sv. Mikuláša. V tomto historickom období mala podľa literatúry zároveň ako priama reakcia na tieto nepríjemné udalosti v živote Trnavy vzniknúť aj spomínaná inštitúcia trnavského židovského richtára podriadeného priamo budínskemu kráľovskému kastelánovi. Rovnako malo vzniknúť aj trnavské židovské geto umiestnené pri potoku v rámci opevneného mesta [7]. Uvedené rozpory s trnavskou židovskou komunitou sa navyše

5 Doposiaľ najstarším historicky známym trnavským židovským richtárom bol Jakub Schaffler, doložený v roku 1522 a v nasledujúcom roku bol tamojším židovským richtárom istý Krištof, ktorého priezvisko z písomných prameňov zatiaľ konkrétne nepoznáme.

6 „...tempore disturbiorum, contra Judeos In Civitate Thirnaviensi et apud nos...“.

odohrávali na pozadí paralelne prebiehajúcich a často až násilných mocenských sporov medzi trnavskými mešťanmi slovenskej a nemeckej národnosti o ich podiel na správe mesta [1, 7]. Týmto je skúmaná listina zároveň aj zaujímavým prameňom aj k dejinám uhorského stredovekého Židovstva vo všeobecnosti.

6. URAZENÝ TRNAVSKÝ MESTSKÝ NOTÁR

Kurióznym momentom súdneho prípadu je zrejme slovný útok Juraja Institora na trnavského mestského notára Jeremiáša, ktorý sa odohral počas druhostupňového súdneho konania v Trnave. Vzhľadom na to, že notár bol jedným z ústredných postáv trnavskej mestskej samosprávy a rovnako aj samotného súdneho procesu, bol nepochybne vhodným terčom na osobný útok. Nepochybne mu notár Jeremiáš doslova „ležal v žalúdku“ aj preto, že sám bol autorom listiny židovského richtára z roku 1489, ktorej dôveryhodnosť sa tak dala len veľmi ťažko napadnúť. Zaútočil preto na notárovo nestrannosť v procese odvolacieho súdneho konania, čo vyvolalo veľmi ostrú reakciu predstaviteľov mesta Trnava. V texte skúmanej listiny sa totiž vyslovene uvádza, že notárova bezúhonosť bola nespravodlivo dotknutá, či pošpinená – „*iniuria inculpacio*“. Trnava taktiež v listine argumentuje tým, že ide o nanajvyšš dôveryhodnú prísaznenú osobu a strážcu všetkých tajomstiev ich mesta.⁷ Dôvodom útoku na mestského notára bola s najväčšou pravdepodobnosťou snaha narušiť priebeh odvolacieho súdneho konania, ktoré sa ani v trnavských podmienkach nevyvíjalo z pohľadu Juraja Institora žiadaným smerom.

7. ZÁVER

Ako je latinsky uvedené v názve jednej z podkapitol tohto príspevku, aj listiny majú svoje vlastné osudy. A v tomto prípade ide o osud nepochybne neľahký, ale nakoniec šťastný, nakoľko novo objavený stredoveký písomný prameň z roku 1499 prináša viaceré nové historické poznatky k stredovekým dejinám Skalice a v menšej miere aj k dejinám Trnava a uhorskej židovskej komunity vo všeobecnosti. Objavenie listiny zároveň poukazuje na to, že ani v stredovekom období, ktoré z pohľadu našich znalostí o disponibilnej pramennej základni patrí

⁷ „...*Notarium nostrum diffamavit et dehonestavit...ad fidem et honorem et Iuramentum Notario nostra omnia secreta Civitatis nostre confidentur...*“.

v domácom kontexte medzi najprebádanejšie, ešte archívno-historický výskum rozhodne nepovedal posledné slovo a aj v tejto oblasti skalickej histórie sú stále možné príjemné vedecké prekvapenia.

8. BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

- [1] ŠTEFÁNIK, M. – LUKAČKA, J. a KOL. *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2010, ISBN 978-80-89396-11-5, str. 425-433, 534-535.
- [2] VIESTOVÁ, Z. *Mesto Skalica. Listiny 1389-1844*. Skalica : Okresný archív v Senici, 1970 (rukopisná archívna pomôcka), str. 7/ inv. č. 11.
- [3] ŠÁTEK, J. *Náboženské pomery v Skalici od reformácie do jozefinizmu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1946, str. 178-179.
- [4] DRAHOŠOVÁ, V. (Ed.). *Skalica*. Skalica : Mesto Skalica - Záhorské múzeum v Skalici, ISBN 987-80-971797-4-8, str. 725-726.
- [5] BUCHTA, J. – SLOBODA, J. – VIESTOVÁ, Z. (Eds.). *Skalica v minulosti a prítomnosti*. Bratislava : Obzor, 1968, str. 84-85.
- [6] DINKA, P. (Ed.). *František Buchta: Skalica a Záhorie, osobnosti – história – pamiatky (zobrané eseje, štúdie a články – ľudské príbehy)*. Skalica : Mesto Skalica - Záhorské múzeum v Skalici, 2008, ISBN 978-80-967229-8-3, str. 193-195.
- [7] ŠIMONČIČ, J. (Ed.). *Dejiny Trnavy. Zväzok prvý*. Trnava : Mesto Trnava, 2010, ISBN 978-80-970498-5-0, str. 129-133.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.
Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
sekcia kultúrneho dedičstva
Nám. SNP 3, 813 31 Bratislava
radoslav.ragac@culture.gov.sk